

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Λαογραφίας

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ ΟΔΟΙΠΟΡΙΑΣ

(Aarne - Thompson 460 B)

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον παραμῦθι κατεγράφη ἐκ ταινίας μαγνητοφώνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπετυπώθη κατὰ τὴν εἰς Δυτ. Μακεδονίαν ἀποστολὴν τῶν συντακτῶν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Δημ. Οἰκονομίδου καὶ Σπ. Περιστέρη τὸν Αὐγούστου τοῦ 1955 κατ' ἀφήγησιν Χρίστου Τσέκαρη, ἑτῶν 77, κατοικοῦ τοῦ χωρίου Αὐγερινοῦ τῆς περιφ. Βοΐου, περιέχεται δὲ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2154 Γ' σ. 27 - 29 χειρόγρ. τοῦ Λαογραφ. Ἀρχείου. Εἶναι καλλίστη παραλλαγὴ τοῦ παραμυθίου τῆς πρὸς τὴν Τύχην ὁδοιπορίας, περὶ τοῦ ὁποίου διέλαβον ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. ΙΕ' (1953), σ. 3 - 43, ἀνήκει δ' εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα παραλλαγῶν, τῆς ὁποίας τὸ θέμα συνδυάζεται πρὸς τὸς ἐρωτημάτων, τῶν τιθεμένων καθ' ὁδὸν εἰς τὸν ἥρωα. Κατὰ τὸ περιεχόμενον παρουσιάζει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 θεσσαλικὴν παραλλαγὴν (σελ. 6 - 7), ἡ ὁποία, ὥς κατεδείχθη ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως, πλησιάζει περισσότερον τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου 460 B, Aarne - Thompson. Καὶ ἐδῶ δηλονότι ὁ ὁδοιπόρος πορευόμενος πρὸς τὴν Τύχην συναντᾷ λίμνην («θάλασσαν στενήν»), τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ διέλθῃ. Ὁ πόνος μάλιστα, διὰ τὸν ὁποῖον παραπονεῖται τὸ ψάρι - πορθμεύς, δὲν προέρχεται, ὥς εἰς τὴν θεσσαλικὴν παραλλαγὴν, ἀπὸ «ἓνα ἀγκάθι ποῦ ἔχει εἰς τὴν ράχιν», ἀλλ' ἀπὸ ἓνα ὄγκον (διαμαντόπετρα) ποῦ ἔχει εἰς τὸν λαιμὸν καὶ πρέπει ἐπ' ὀφελείᾳ τοῦ πτωχοῦ ἀνθρώπου ν' ἀποβάλλῃ, ὥς εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ παραμυθίου (βλ. Λαογρ., ΙΕ', 15). Τὰ δύο ἄλλα ἐρωτήματα θέτουν εἰς τὸν ὁδοιπόρον, ὥς καὶ εἰς τὴν θεσσαλικὴν παραλλαγὴν, βασιλεὺς - γυναῖκα καὶ γεωργοὶ (ἐδῶ καλόγηροι), τῶν ὁποίων τὰ δένδρα ξηραίνονται. Ὡς δ' εἰς τὴν θεσσαλικὴν, οὕτω καὶ εἰς τὴν μακεδονικὴν παραλλαγὴν ὁ πτωχὸς ὁδοιπόρος δὲν ἐπωφελεῖται ἀπὸ τὰς εὐκαιρίας ποῦ τοῦ παρουσιάζονται κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν διὰ νὰ πλουτήσῃ, ἀλλὰ παρανοήσας τοὺς λόγους τῆς Τύχης βιάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, λέγων ὅτι ἡ Τύχη θὰ τοῦ τὰ στείλῃ (τὰ πλούτη) εἰς τὸ σπίτι· δὲν κατορθώνει ὁμως

οὐδὲ νὰ φθάσῃ καὶ ἐκεῖ. Καὶ ἐδῶ δηλ. ἡ ἔκβασις τῆς διηγήσεως ἔχει ἐπη-
ρεασθῇ ἐκ τῆς γνώμης, ὅτι ἡ δυστυχία αἰτίαν ἔχει τὴν ἀπώλειαν τῶν παρου-
σιαζομένων εἰς κάθε ἄνθρωπον εὐκαιριῶν.

Ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς Τύχης ἡ μακεδονικὴ παραλλαγή παρουσιάζει
συμφυρμὸν πρὸς τὰ παραμῦθια τῆς δευτέρας δμάδος, ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ
τῆς ἀτομικῆς τοῦ ἥρωος Μοίρας, τὴν ὁποίαν οὗτος δι' ἀπειλῶν ξαναγκάζει
ὅπως φανῇ εὐμενὴς πρὸς αὐτόν. Κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει ἡ παραλλαγή αὕτη πρὸς
τὸ Δωδεκανησιακὸν παραμῦθι παρὰ R. M. Dawkins, Forty-five sto-
ries from the Dodekanese, Cambridge, 1950, ἀρ. 35, σ. 358 κ.έ. ὅπου
ἐπίσης ἡ ἀτομικὴ Μοῖρα τοῦ πτωχοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται ἐπίθεσιν παρ' αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ δικαιολογεῖται ὅτι αὕτη δὲν πταίει «γιατὶ ἔχει πιά μείαλην τῆς
Τύχην ποὺ τὴν διατάσσει καὶ κάμνει» καὶ συνιστᾷ «ἐκείνην νὰ εὕρῃ καὶ
παιδέψῃ». (Βλ. Λαογραφ. ΙΕ', σ. 7 κέ.).

Ἀκολουθεῖ τὸ παραμῦθι.

Μία φορὰ ἕνας πτωχὸς μὲ ἐξαμελὴς οἰκογένεια ἀγωνίζονταν καὶ δὲν
μπόροιε νὰ βγάλῃ τὸ ψωμί του. Ἀποφάσισε, ἀπελπίσθη καὶ θέλησε νὰ
πάῃ νὰ βοῇ τὴν Τύχην του. Παραίτησε τὴν οἰκογένειά του καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὸ
σπίτι του καὶ προχώρησι ἕνα δρόμο, ἔφτασι στὴν ἄκρῃ τῇ θάλασσᾳ. Ἡ θά-
λασσα ἦτον στενὴ, ἀλλὰ σκεπτόταν πῶς νὰ περάσῃ. Παρουσιάζεται ἕνα ψάρ'
μπροστὰ καὶ τοῦ λέει : «Τί κάθεις' ἐδῶ ; — Θέλω νὰ περάσω πέρα. — Ποῦ
θὰ πᾶς ; — Θὰ πὰ νὰ βρῶ τὴν Τύχην μου. — "Ε, θὰ σὲ περάσω πέρα». *Μόλις βγῆκε πέρα, τὸ λέει :* «Ἄμα θὰ βρῆς τὴν Τύχην σου, νὰ ρωτήσης καὶ
γιά μένα. — Τί ἔχεις ; — Ἐχω ἕναν ὄγκο ἐδῶ στὸ λαιμό. — Θὰ ρωτήσω».

*Προχώρησ' ἀπ' ἐκεῖ, τὸ βράδυ ἔφτασε σὲ μιὰ πόλιν βασιλεύουσα, ὅπου
τὸν ὑποδέχθηκε ὁ βασιλεὺς στὸ σπῖτι του. Κάθησε μὲ τὸν βασιλεῦ, τὸν ρώ-
τησε ἔπειτα. Τὸν λέει :* «Ποῦ θὰ πᾶς ; — Πηγαίνω νὰ βρῶ τὴν Τύχην μου.
— Ἄν θὰ βρῆς τὴν Τύχην σου, νὰ ρωτήσης καὶ γιά μένα. Θὰ ντὸ εἰπῆς, ἐγὼ
εἶμαι τὸ μεγαλύτερο βασίλειο ἀπὸ τὰ ἄλλα βασίλεια ποὺ 'ναὶ γύρω καὶ τὸ
πλουσιώτερο, ἀλλὰ, ὅταν πολεμῶσω, μὲ νικοῦν. — Θὰ ρωτήσω». Καὶ τὸ πρῶτ'
σηκώθη, ἔφυγε. Προχώρησε. Τὸ βράδυ ἔφτασε σ' ἕνα μαναστήρι.

*Στὸ μαναστήρ' κεῖ ὁποῦ ἔφτασε, οἱ καλογέροι' τὸν ὑποδέχτη'σαν, τὸν
περιποιήθηκαν, τὸν λένε :* «Ποῦ πηγαίνεις ; — Πηγαίνω νὰ βρῶ τὴν Τύχην
μου. — Ἄμα θὰ βρῆς τὴν Τύχην σου, θὰ ρωτήσης καὶ γιά μᾶς. — Τί ἔχετε ;
τοὺς λέει, τοὺς καλογέρους. — Ἐμεῖς ἐδῶ ὥσποῦν ἔχει περιφέρεια τὸ μανα-
στήρ' φυτεύουμε δέντρα καὶ γίνονται ἐνάμισιν μέτρο κ' ἔπειτα ξεραίνονται.
— Θὰ ρωτήσω».

*Τὸ πρῶτ' σηκώθηκε, προχώρησε. Ὁ δρόμος ἦταν καλός' ἔφτασε ἕνα διά-
στημα ἀπὸ τρεῖς τέσσαρις ὥρες καὶ βγαίν'ν μπροστὰ, βῆκε δάσος ἐμπροστὰ,
πλεγμέν' αὐτὰ κοντὰ 'πὸ ἐνάμισιν μέτρο καὶ δύο καὶ βλέπ' μιὰ γυναῖκα*

μπεροδεμένα τὰ μαλλιά της μὲ τὰ κλαριά, καὶ τὸν λέει ἡ γυναικα : «Ποῦ πηγαίνεις ; — Πὰ νὰ βρῶ τὴν Τύχη μου. — Ἐγὼ εἶμαι ἡ Τύχη σου», τ' λέει. Βγάζει τὸ μαχαῖρι του καὶ χύνεται ἀπάνω. Τῇ λέει : «Θὰ σὲ σφάξω, μὲ τυραννῆς τόσα χρόνια. — Ὅχι, λέει, περιμένε· θὰ σὲ κάνω καλὸ, πολὺ καλὸ. Θὰ σὲ κάνω πλούσιον, θὰ σὲ κάνω καὶ βασιλέα, ἀλλὰ ὅσα θὰ βρῆς νὰ τὰ κρατήσης», τ' λέει. «Ἐκεῖ πού πέρασα βρῆκα τὸ ψάρ' καὶ μοῦ εἶπε, ἔχ' κι αὐτὸ ἔναν πόνο. — Τί ἔχει ; — Ἐναν πόνο σὺ το λαιμό. — Ἐ, διὰν θὰ πᾶς ἐκεῖ σὺ τὸ ψάρ' καὶ θὰ βγῆς πέρα, μόλις ἐκεῖ πού θὰ κατέβης νὰ τὸ βαρέσης μὲ τὴν ἀριστερὰ φτέρνα σου σὺ το λαιμό, καὶ θὰ γίν' καλὰ τὸ ψάρ'». — Ὡραία. Ἐπειτα ἦμαν σὺ το βασιλέα τὸ βράδυ. Ὁ βασιλεὺς μοῦ εἶπε νὰ ρωτήσω καὶ γι' αὐτόν : ὅλα τὰ βασίλεια 'πὸ γύρω εἶναι μικρότερα καὶ πιωχότερα καὶ ἅμα πολεμῶσ' τὸν νικοῦν. — Εἶναι γυναικα, θὰ ντοῦ εἰπῆς. — Ἐπειτα πῆγα σὺ το μαναστήρ' τὴν τελευταία βραδιὰ καὶ μοῦ εἶπαν οἱ καλογέρ' κι αὐτοὶ νὰ ρωτήσω γι' αὐτοὺς· τὸ μέρος τὸ γύρω ὁποῦ πᾶν' τὸ μαναστήρ' φτενέουν δέντρα καὶ γίνονται ἐνάμιση μέτρο καὶ ξεραίνονται. — Τοὺς καλογέρους θὰν τοὺς εἰπῆς τὸ βράδ' ἀπὸν θὰ πᾶς, ὅτι ἐνάμιση μέτρο εἶναι χῶμα κι ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω εἶναι ὅλο χερσό».

Ἐπειτα γύρισε τὸ βράδ' στοὺς καλογέρους. Τὸ λέν', «Τῇ βρῆκες τὴν Τύχ' ; — Τῇ βρῆκα. — Τῇ ρώτησες ; — Τῇ ρώτησα. — Τί σοῦ εἶπε γιὰ μᾶς ; — Εἶπεν ὅτι ἐνάμιση μέτρο εἶναι χῶμα καὶ ὅσο βγαίν' ἐνάμιση μέτρο τὸ δέντρο, βγάζει κι ἐνάμιση μέτρο ρίζα. Παιδιῶντας ἡ ρίζα σὺ το ἀποκάτω, εἶναι μάλαμα καὶ παιδιῶντας σὺ το μάλαμα ξεραίνονται τὰ δέντρα. — Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, νὰ καθήσ' ἐδῶ τοῦ λέν'. Ἀλλὰ τοῦ εἶπε ἡ Τύχη του : «Ὅσα θὰ βρῆς νὰν τὰ φυλάξης». Καὶ τοῦ λέν' οἱ καλογέρ' — Νὰ καθήσ' ἐδῶ νὰ βγάλῃς τὸ μάλαμα. — Ἐχω, λέει, τὴ γυναικα, ἔχω τὰ παιδιὰ μου. — Νὰ στείλουμε νὰ τὴ φέρωμε, λένε. Ἐμεῖς, λέν', εἴμαστε καλογέροι, δὲ μᾶς χρειάζεται, γιὰ σένα εἶναι. — Ὅχι, θὰ πάω, θὰ μοῦ τὰ στείλτε σεῖς σπῖτ'. Προχώρησε, ἔφυγε.

Τὸ ἄλλο βράδ' πῆγε σὺ το βασιλέα. Λέει «Τῇ βρῆκες τὴν Τύχ' ; — Τῇ βρῆκα. — Τῇ ρώτησες γιὰ μένα ; — Τῇ ρώτησα. — Τί σοῦ εἶπε ; — Μοῦ εἶπε ὅτι εἶσαι γυναικα, γι' αὐτὸ χάνεις. — Ἐ, νὰ καθήσ' νὰ σὲ πάρω ἄντρα, νὰ γέν'ς βασιλεὺς. — Εἶμαι παντρεμένος. — Νὰ καθήσ' νὰ φέρωμε τὴν οἰκογένειά σ', νὰ εἶσαι βασιλεὺς κι ἐγὼ θὰ καθίσω στήν ἀκρὴ μου. — Ὅχι, δὲν κάθομ' ἐγὼ· θὰ μ' τὰ στείλ' ἡ Τύχ' ἐκεῖ».

Προχώρησε, ἔπειτα πῆγιν στὴ θάλασσα. Φώναξ' ἱκεῖ, παρουσιάστηκε τὸ ψάρ'. «Ρώτ'σες γιὰ μένα ; — Ρώτ'σα, ἀλλὰ σὺ τὸ πέρα μέρος θὰ σὺ πῶ». Βγαίνοντας πέρα, ἐκεῖ ἔκανε νὰ κατέβ', τὸ χτυπάει σὺ το λαιμό μὲ τὴν ἀριστερὰ φτέρνα, ἔσπασε τ' αὐτό, ξαλάφρωσε τὸ ψάρ' ἀπὸ τὸν πόνο του. Τὸ λέει «Στάσου ἱκεῖ. Τρέχει μέσα, παῖρν' μιὰ διαμαντόπετρα, εἴκοσι πόντους τετράγωνη, σὺ τὸ τόμα του καὶ τὴ βγάζει. — Δὲν τὴ θέλω, λέει, θὰ μ' τὰ

στείλ' ἡ Τύχ' στὸ σπίτι». Προχώρησε, προχώρησε στὸ σπίτι του, δὲν ἔφτασε ποτέ. Πέθανε, διότι δὲν τὰ κράτησε, ὅπως τοῦ εἶπεν ἡ Τύχη του. Τελειώνει αὐτό.

Δύο ἄλλα παραμύθια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐν τῇ Λαογραφίᾳ πραγματείας μου, ἔχουν δημοσιευθῇ τὸ μὲν ὑπὸ Μαρίας Ρουσσῆ εἰς τὰ Κυπριακὰ Γράμματα, τ. 13 (1948), σ. 324—327 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ μαῦρο παλληκάρι ποὺ πήγε νὰ βρεῖ τὸ Θεό», τὸ δὲ ὑπὸ Philip P. Arghenti and H. J. Rose, The Folk-Lore of Chios, Cambridge 1949, I, 544—545, ἀρ. 31 : «Ἡ Μοῖρα τῆς Δούλας καὶ ἡ Μοῖρα τῆς Κυρίας». Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον περιέχει μὲν τὰ καθ' ὁδὸν τεθέντα ἐρωτήματα, ἀλλὰ σκοπὸς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁδοιπορίας εἶναι, ὥς καὶ παρὰ P. Kretschmer, Neugriech. Märchen ἀρ. 27, σ. 84 κ.έ., ἡ ἐρώτησις ἂν ὅ,τι γράφει τὸ ξεγράφει (τύπ. 461 Aa—Th) (βλ. Λαογραφ. ΙΕ', 13, σημ. 4)· τὸ δὲ δευτέρον ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα τοῦ περὶ τῆς ὁδοιπορίας πρὸς τὴν Τύχην παραμυθιοῦ, ὅπου πρόκειται περὶ τῆς ἀτομικῆς ἐκάστου Μοίρας, τῆς ὁποίας ἡ κατάστασις προσδιορίζει ἐκάστοτε τὴν καλὴν ἢ κακὴν τύχην ἐκάστου ἀνθρώπου (βλ. Λαογραφ. ΙΕ', σ. 20—36).

Περὶ τῆς ἀναζητήσεως τῆς Τύχης (460 B Aa—Th) ἐπραγματεύθη καὶ ὁ R. M. Dawkins εἰς τὰ Modern Greek Folktales, Oxford 1953, σ. 458—460, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέντων παραμυθίων (ἀριθ. 79a) ἐκ Λέσβου τῆς συλλογῆς P. Kreschmer (Der heutige Lesb. Dialekt, σ. 536 κ.έ.) εἶναι καθόλου ὅμοιον πρὸς τὸ παραμῦθι τοῦ πτωχοῦ χωρικοῦ, τοῦ ἐν παντὶ ἀτυχοῦντος, καὶ ἀνήκει εἰς τὸν τύπον 935** (FF Comm. 6 : Hackmann, Katalog der Märchen d. finnland. Schweden, Leipzig 1911, σ. 17). Βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Λαογραφ. Α', 668—669 = Λαογρ. Σύμμ. Β', 47—48 καὶ Γ. Α. Μέγαν, Παραμύθια. Ἐκλογὴ Γ. Α. Μέγα, Ἀθήναι 1927, σ. 120—126 καὶ 158 : ὁ σακκορράφος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΓΑΣ